

GYÓGYÍTÓ EMBER

Szabados Györgyről beszélget Kodolányi Gyula Antall Istvánnal

K. Gy.: Szabados György gyógyító ember volt, nemcsak nagy művész, és a kettő megfér és összetartozott benne. Gyuri diplomás orvos volt. Noha gyerekkora óta zongorázott, és szakszerű képzést kapott, nem végzett Zeneakadémiát. Szellemileg vagy zeneszerzésileg nemigen találhatta volna a helyét az intézményes felsőoktatásban akkor, az 50-es évek végén. Remek orvos volt, tehát az az intuitív, empatikus tehetség volt meg benne, ami a legjobb belgyógyászokat jellemzi. És a holisztikus szemlélet. Őnála mindig összetartozott az, ami a lélekben történik és ami a testben. Azt, hogy gyógyító ember volt, azt tágabban úgy értem, hogy nemigen ismerek mást, akinek a társaságában olyan jó volt lenni, mint az övében. Része a kánpnek az is, hogy ezt százak meg százak mondhatják el. Tehát egy nagy magyar művészről beszélünk, aki Magyarországon alig volt ismert, de Magyarországon is százak meg százak érezték úgy, hogy a barátai, mert ővele együtt lenni az azt jelentette, hogy megfürdünk egy rendkívül nagylelkű, tágas, empatikus embernek az aurájában, aki nem volt soha olyan fáradt vagy feszült, hogy ne tudjon odafigyelni a másokra, és ne mondjon neki valami személyesen hasznosat. Ő a zenéről is azt gondolta, magáról a szellemi életéről, hogy a nagyon tágasnak és gyógyítóknak kell lennie – nagylelkűnek, befogadónak, tehát nyitottnak. Legyen benne a teremtés bősége és legyen magyar.

A. I.: *A magyar jazzéletben voltak zseniális virtuózok, de talán ő volt a legelső, aki azt mondta, hogy nem feltétlen csak az amerikai jazzhagyományokat kell életre kelteniünk, hanem annak tanulságait levonva a magyar folklór, a magyar népzene hagyományait is próbáljuk fölleveníteni.*

K. Gy.: Ő nem tartotta magát jazz-zenésznek, noha azt gondolom, hogy képzettsége is, meg a művei egy része is feljogosítana bennünket arra, hogy ezt mondjuk róla. Nem szólva arról, hogy az improvizatív jazz amerikai nagyságai jöttek el vele játszani nemegyszer Magyarországra, Európába.

A MAKUZ-ban, az őáltala létrehozott Magyar Királyi Udvari Zenekarban csak olyan zenészek játszhattak, akik jazz vagy népzenei képzésen is átmentek. Mert úgy tartotta, hogy az igazi zene az archaikus gyökerű zene, és mindenütt, ahol archaikus, a mi értelmezésünk szerint népzeneét játszanak, a zenének alapvető tulajdonsága az improvizáció. Olyan zenészekkel akart játszani, akik tudnak improvizálni. Ő ezt a zenét szabadzenének hívta, s ehhez a fogalomhoz, ha jól tudom, az említett amerikaiak ugyanebben az időben jutottak el a jazztól kiindulva. Az biztos, hogy a jazz nagyon közel állt hozzá, írt esszéket a jazz és a népzene rokonságáról, és magát a jazzimprovizációs műfajt is igen sokra tartotta, de mégsem volt jazz-zenész. Azt gondolom, hogy ő a klasszikus zene, a népzene és a jazz, az archaikus zenéknek a világát tökéletesen integrálta.

A. I.: Szikár, magas férfi volt, nehezen merte az ember megszólítani. De hogyha kapcsolatba került vele, azonnal felnyílt ez a burok. Láthatóan artisztikus személyiség volt. Nem tudok rá mást mondani, messziről látszott róla, hogy ő művész.

K. Gy.: Gyuri tartásos ember volt, és nagyon szép alkatú. Hozzá tartozik ehhez, hogy vízilabdázott sokáig, és élete végéig imádott úszni. Talán ez látszott az ő vállán, hátán, egész tartásán. Ugyanakkor valóban kifinomult, de nem élvezeteg vagy gyenge személyiségre valló fej ült ezen a szép felsőtesten.

Biztos az, hogy ő tudott nagyon szigorú lenni. Inkább azt mondanám, hogy komoly volt. De nem volt savanyú ember, és ahogy már említettem, bárki, aki egy mondatot váltott vele, azonnal megkapta tőle a mosolyt, a humort és a figyelmet.

A. I.: Az irodalom mit tudott kezdeni ezzel a személyiséggel, kérdezem én, mikor pontosan tudom, hogy Kodolányi Gyula és Kobzos Kiss Tamás és Szabados György között egy közös műig jutott el az az együtt gondolkodás, amely nyilván már korábbi szimpátián alapult.

K. Gy.: A kormányzó halálára gondolsz, erre a táncszínházi műre vagy táncoperára, amelyet 1989-ben írtunk. A negyedik alkotó, és bizonyos szempontból a legfontosabb is, a magyarkanizsai Nagy József, vagyis Josef Nagy volt, aki a JEL táncszínház vezetője, megalkotója Franciaországban,

és az egyik leghíresebb európai táncművész. Ezt a művet közösen és párhuzamosan alkottuk a nyári hónapokban. Akkor tudtuk, éreztük és éltük a rendszerváltozást, tudtuk, hogy jön az áttörés. A történetet Gyuri és Nagy Jóska – más néven Szkipe – találták ki, egy bukó kínai császárról szólt. Természetesen, valójában Kádár Jánosról, az ő bukásáról és a kádári szellemiségről. Ezért a magyar verzió címe *A kormányzó halála* lett, míg a francia cím a császárról szól – *La Mort de l'Empereur*. Szkipe hozott videofelvételeket a táncpróbákról, több jelenetet, és ezektől, a történettől és a mozgások karakterétől felpörgött az én inspirációm is, és két hónap alatt megírtam a verseket, amelyek feszes szabad versek lettek, tömörek, archaikusan ismétlők, olykor groteszkek. Majd pedig ezeket az alkotófolyamatba szintén beavatott Kobzos Kiss Tamás kántálta az előadáson az ő nagyon sajátos, keleti stílusában. Tehát tulajdonképpen szimbolikus és a távol-keleti színház ihletében stilizált mű ez, de ugyanakkor a mozgás, a látvány részleteiben érdesen mai, kemény, olykor durva. Mégis, a szépség magját, a fényt és az ellágyulást is magában viselő mű született. Ennek a talán egyetlen, 1989 szellemét megjelenítő színpadi műnek nagy sikere lett Nyugat-Európában, és több mint két évig játszotta a társulat, Rotterdamtól Avignonig, Párizstól Salzburgig. A darabot egyébként azon a napon mutattuk be az atlanti Brestben, kilencszáz néző előtt, amikor ledől a berlini fal, 1989 novemberében. Mintha mi rendeztük volna így... a történetben az a szomorú, hogy ezt a művet hazai közönség soha nem láthatta. Amikor Budapest városa meghívta a társulatot 91-ben, akkor közölték Nagy Józseffel, hogy *A kormányzó halálának* előadását nem kérik. Akkor én már Antall József mellett dolgoztam, és, eléggé nyilvánvaló, hogy elhallgatandó személyiség lettem emiatt bizonyos körökben. Ez lehet az egyik ok bizonyosan.

A. I.: Az ember nem akarja elhinni, hogy perifériára lehet szorítani olyan értékeket – nem akarok nagy szavakat használni –, olyan nemzeti értékeket, amelyek a modernitás körében is hihetetlenül fontosak, amelyeknek nemzetközi sikere van. Ha én most Magyarországon a Nagykorúton megkérdezném, hogy ki az a Nagy József, senki nem tudná ugyanúgy, ahogy egészen biztos vagyok, hogy szűk egyetemi rétegeken kívül senki nem ismerné Szabados György nevét sem.

K. Gy.: Volt egy kimondatlan, de világosan tapasztalható direktívája a kádári kulturális élet irányításának, aminek az volt a lényege, hogy az utolsó nemzedéknek, amelyik 56-ot, hogy úgy mondjam, már eszmélő fejjel és szívvel élte át, legeredetibb és legtehetségesebb tagjait nem szabad szóhoz engedni. Meg kellett akadályozni, hogy ismertségben felhőhessünk az idősebbek legjobbjaihoz. Mert a miénk egy meg nem alkuvó nemzedék lett. Azokra gondolok, akik akkor, 1956-ban 14–18 évesek voltak. A mi nemzedékünk beérésével kezdődik az, hogy a kultúrpolitikusok elkezdenek fiatal költőnek nevezni harmincéves embereket, még negyvenéves embereket is. Műveinket csak kiállítás- és antológia-rezervátumokba engedik esetleg be, és semmifajta intézmény nem juthat a kezükbe a kulturális életben. Az igazán eredeti alkotókat vagy a túrt, vagy a tiltott kategóriába sorolják be. Ezt Gyuri megkapta nagyon korán, fölfigyeltek rá már az *Esküvő*, meg a *Baltás zsoldár* idején. Utóbbi 73-as mű volt, amelynek egy gyönyörű katonanének, egy magyar népdal a fő motívuma, amit ő énekel benne, kántál sajátosan, és abban a kiforrott kompozícióban és hangszerelésben, ami őt már akkor jellemzi. És aztán, amikor bemutatja a *Szarvassá vált fiúkat* Szegeden, a Szabadtéri Játékokon 83-ban Markó Iván társulata, nyilvánvaló 1956-os utalásaival, akkor Szabados Györggyel Berecz János, az MSZMP egyik ideológiai főembele, már ott az előadás után közli, hogy ez nem megy. Magyarán szólva ez a mű be lett tiltva évekre, és Szabados György nem jutott szóhoz. Eközben pedig óriási közönsége lett Gyurinak Nyugat-Németországban, Hollandiától Spanyolországig és Belgiumtól Jugoszláviáig.

A. I.: Ezután következett a rendszerváltás, de rendszerváltás ebből a szempontból teljesen érintetlenül hagyta ennek a generációnak a fogadtatását.

K. Gy.: A magyar kultúrában a rendszerváltozás nemigen történt meg. A látszólagos ellenzékiességben befutott művészek egy köre szövetséget kötött a 90-es évek elején, az antalli demokráciatörekvésekkel szemben, egy olyan pénzügyi és politikai érdekkörrel, amelynek az volt az érdeke, hogy elhitesse, hogy Magyarországon nem volt szükség 1989-re, mert a reformkommunisták úgy is elvitték volna az országot oda, ahova el kellett jutnia. Hogy '56 értékelése kérdéses. És hogy az ügynöktörténetek igazsága, az sem egyértelmű. Mindannak az elmosása,

elmaszatólása történt tehát, amiről 1989–1990 szólt. A mellébeszélés habitusa aztán átterjedt a kultúrára is. Aki a minőségigényével, szóki-mondásával és – mondhatnám – igazi nemzetköziségevel ebből az egész dologból kilógott, azt továbbra sem engedték térhez jutni. Tehát horizontjában, ízlésében szinte ugyanolyan zárt, euro-provinciális véleményformáló hálózaté a prím ma is a kultúrában, mint 1990-ig.

A. I.: *De Szabados György esetében mégiscsak kiteljesedett életműről beszélhetünk, amelynek virágzó közege van itthon is.*

K. Gy.: Valóban. Az elmaradt dolgok – például a Bartók-Kodály forgatókönyvünk megfilmesítése – fájnak, és fájnak neki is. Az általad említett „periférián” azonban Gyuri műve és személyisége elismert – szinte bálványozott – és hatékony volt. Az ő személye és munkássága összefogó kapocs az elmúlt évtizedek legeredetibb alternatív műfajai között, a táncházi muzsikálástól az improvizatív zenén át a mozgásszínházig – vagyis abban a tágas mezőben, ahol korunk futószalagon gyártott silányságait leginkább haladta meg az alkotó szellem. Elég felidézni az utolsó évtized három nagy Szabados-munkáját. A Szent Istvánra emlékező, Sík Sándor versére írt *Jelenést*, a Babits Mihály verseire, énekszólóra és szimfonikus zenekarra írt *Három éneket*, és a Mákó Miklóssal bemutatott zongora-hegedű duót, *A szépség szívét*. Ez utóbbi mű a címét egy ókori kínai értekezéstől kapta. Szabados György horizontja tehát hamvasi – de beletartozott az egykori Kassák Klub és a Fonó Budai Zeneház is. Ilyen égbolt alatt szól a Szabados-zene, az éterikus koboz-dallamtól a síró, sodró, tomboló örömmzenékig.

A Magyar Rádió Kultúrkörében 2011. június 27-én elhangzott beszélgetés szerkesztett, bővített változata. Megjelent a Magyar Szemle 2011 augusztusi számában.